

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

РАД НЕВЛАДИНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ФУНКЦИЈИ
РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОНЦЕПТА ЉУДСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

дипломски рад

МЕНТОР:

Др Ивица Ђорђевић, ванредни професор

КАНДИДАТ:

Милош Станковић, 231/13

Београд, 2019.

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
1. Концепт људске безбедности	3
1.1. Настанак и појмовно одређење	3
1.2. Димензије концепта људске безбедности	6
1.2.1 Економска безбедност.....	7
1.2.2 Безбедност исхране	7
1.2.3 Безбедност здравља	8
1.2.4 Еколошка безбедност	8
1.2.5 Лична безбедност	9
1.2.6 Безбедност заједнице.....	9
1.2.7 Политичка безбедност.....	10
2. Невладине организације.....	11
2.1. Настанак и појмовно одређење	11
2.2. Присуство невладиних организација у Републици Србији	16
3. Законска регулатива невладиних организација.....	18
3.1. Република Србија	18
3.2. Регион Западног Балкана	21

4. Невладине организације као актер спровођења концепта људске безбедности ...	22
4.1. Улога НВО сектора на простору Западног Балкана.....	26
ЗАКЉУЧАК	31
ЛИТЕРАТУРА	33

УВОД

Појам безбедности се кроз историју развијао од одсуства војних претњи и спољног угрожавања безбедности државе, па до савременог схватања који обухвата различите невојне облике угрожавања безбедности, не само државе, већ и појединца, односно човечанства у целини. Данас се, поред државе као традиционално централног објекта безбедности, посебна пажња поклања безбедности појединца.

Безбедност појединца, данас, представља веома важан аспект безбедности уопште, а који се развија у оквиру концепта људске безбедности. У свом најширем смислу, људска безбедност обухвата људска права, добро управљање, могућност образовања и здравствене заштите и стварање услова да свака јединка има могућност и слободу избора приликом остваривања својих потенцијала. Одсуство било ког облика ускраћености, одсуство страха и слобода будућих генерација да наследе здраво природно окружење-међусобно су повезани саставни делови људске безбедности, и стога националне безбедности (Бјелош, М., Брозовић, З., Ђорђевић, С., 2011: 6).

С обзиром на све већи број безбедносних претњи, људска безбедност постаје све актуелнија. Поред појаве нових безбедносних претњи, традиционалне безбедносне претње добијају нове облике и транснационалне димензије, те нарушавају живот и рад грађана и у мирнодопским условима. Савремене претње људској безбедности више се не могу решавати коришћењем конвенционалних метода, већ је потребно коришћење свеобухватног приступа који се заснива на употреби широког спектра нових могућности и субјеката за борбу против таквих претњи.

У таквим условима, све се више увиђа да државе нису способне да самостално решавају све облике угрожавања безбедности својих грађана. Зато се све више укључују и недржавни актери, као што су невладине организације. Невладине организације, као специфична форма организовања грађана, могу пробудити интересовање јавности и бити извор информација о актуелним питањима. Оне својим радом могу да подстакну и допринесу решавању безбедносних питања које су значајне за цело друштво. Невладине организације могу да допринесу примени концепта људске безбедности, односно да промовишу сигурност и стабилност безбедносних система.

С обзиром да је њихов рад усмерен искључиво ка заштити и остваривању интереса грађана оне представљају веома важан субјект у спровођењу концепта људске безбедности.

Циљ овог рада је да се укаже на значај невладиних организација у спровођењу и промовисању концепта људске безбедности. У складу са тим, рад је подељен у четири поглавља. У првом поглављу биће дефинисан појам концепта људске безбедности и утврђене основне димензије и карактеристике овог концепта. У другом делу рада биће дефинисан појам и настанак невладиних организација, те утврђено њихово присуство у нашој земљи. У трећем поглављу, биће указано на то како је рад невладиних организација правно уређен у нашој земљи, као и у другим земљама Западног Балкана. Последње поглавље рада представља приказ начина деловања невладиних организација у спровођењу концепта људске безбедности у свету, односно на простору Западног Балкана.

1. Концепт људске безбедности

Људска безбедност је релативно нов појам и заснива се на томе да је безбедност сваког појединца најважнија за стварање мирних и стабилних друштава. Безбедност појединца је под утицајем више фактора и зависи од међусобне повезаности већег броја различитих појава. Циљ људске безбедности је заштита појединаца и група од низа опасности које им прете у физичком, материјалном и у психолошком смислу које утичу на њихову способност да воде живот прихватљивог квалитета (Бјелајац, 2017).

Овакав приступ безбедности покушава да осигура људима слободу од страха, слободу од немаштине и право на достојанствен живот и обухвата много више од одсуства насилних сукоба. Људска безбедност значи заштиту фундаменталних слобода и стварање таквих политичких, друштвених, еколошких, економских, војних и културних система који удружени дају градивне елементе за преживљавање, издржавање људи и достојанствен живот (CHS, 2003: 4).

1.1. Настанак и појмовно одређење

Рушење Берлинског зида и окончање Хладног рата представља симбол једног биполарног система. Систем који се дуго држао и оставио дубок траг у историји савременог човечанства је тиме био окончан. Период који је предстојио подразумевао је велике промене, а сматрало се да је имао потенцијал за развој и стварање „бољег“, нормама успостављеног друштва, заштићеног међународним споразумима и организацијама. Оно што се догодило као резултат јесте разарање економије под притиском интереса крупног капитала. Модел промена одређивале су развијене земље у складу са својим пројекцијама чиме су додатно погоршале позицију транзиционих земаља. Животни стандард знатно опада, уништава се производни потенцијал државе и полако се долази до закључка да замишљени пост-хладноратовски свет неће функционисати по принципу просперитета и једнакости за све. Свет све више почиње да се сусреће са хроничним сиромаштвом, трговином људима, етничким насиљем, драстичним климатским променама, растом међународног тероризма и другим проблемима са катастрофалним последицама. Користи које би научно-технолошки прогрес, те прелазак из комунизма (социјализма), требало да доноси су изостале, тако да се економски развој,

демократизација институција, развој образовног и здравственог система и унапређење заштите животне средине нису десили на очекивани начин.

Нови проблеми с којима се суочавају људи и цела друштва прерасли су порозне границе држава и нису више бивали везани за Исток или Запад, богате или сиромашне- то су постали проблеми глобалне заједнице. Ни геополитичка ситуација пост-биполарног света није постала једноставнија- развијањем различитих сектора и простора државе покушавају да успоставе противтежу водећим САД. Овде се јавља питање спремности САД да дозволе губитак вођства у процесу глобалне империјализације, али и ефекат овог процеса на даљи ток развоја савременог света и очување мира. Монопол једне силе над друштвеним процесима целог света није реалан, чак ни када су у питању САД. Како ће се ово питање регулисати је од императивног значаја за даље функционисање међународне заједнице. Настајањем савремених претњи све се више јавља снажна потреба за новим приступом безбедности, како би се успоставио систем за борбу против тих претњи, с обзиром да се на савремена угрожавања није могло одговорити застарелим средствима и методама.

Дакле, по завршетку Хладног рата, невојне претње, попут урушавања националних држава, унутрашњи сукоби, тероризам и организовани криминал, замениле су војне претње, па се концепт безбедности проширио на остале димензије друштва, продубио да обухвати појединце, друштвене групе, регионе и међународни систем као референтне објекте (Ејдус, 2012: 32).

Програм Уједињених нација за развој (UNDP) је 1994. године објавио извештај о развоју коме се промовише нови приступ безбедности. Према Извештају, концепт безбедности веома се дуго преуско посматрао. Био је фокусиран на државе, пре него на људе; на безбедност теориторије од екстерних агресора и заштиту националних интереса, пре него на претње од заразе, глади, незапослености, криминала, социјалне конфликти унутар и међу нацијама и многе друге социјалне изазове (UNDP, 1994: 22).

Из истог Извештаја се људска безбедност објашњава као брига за живот и достојанство људи. Људска безбедност има неколико кључних карактеристика. Она је (UNDP, 1994: 23):

1. универзална;
2. међузависна и глобална;
3. превентивна;
4. оријентисана на људе.

Људска безбедност је универзална јер важи са све људе, без обзира на порекло, религију, етничку припадност, сексуално опредељење, физичке или друге карактеристике. Она је међузависна и глобална јер подразумева ангажованост ширег друштва у условима угрожености. То произилази из разумевања повезаности последица негативних тенденција и ситуација (епидемија, глад, тероризам, етнички сукоби, социјална дезинтеграција итд).

Људску безбедност је лакше (економски, друштвено, политички) очувати раном превенцијом, него касном интервенцијом. Људска безбедност је оријентисана на људе као појединце и као заједницу, бавећи се свакодневним проблемима са којима се они суочавају.

Према речима појединих аутора, појам концепта људске безбедности нема јасну и универзално признату дефиницију (Липовац, М., Глушац, Л., 2012: 183). Проблем недостатка јасноће појма људске безбедности може се објаснити кроз комплексност главног елемента овог концепта. Дефиниција појма безбедност се мењала кроз историју заједно са новим изазовима, ризицима и претњама са којима су се различита друштва сусретала. У томе није помогла ни чињеница да се у различитим деловима света људи и државе сусрећу са читавим спектрима различитих проблема. Услед немогућности усаглашавања и давања јасне дефиниције безбедности отежано је и јединствено схатање концепта људске безбедности.

Чињенично стање указује на то да је људска безбедност подухват са којим се треба суочити са свим капацитетима, континуирано и превентивно. Интересантна је у том смислу и дефиниција KantiВaјраi-а, по којој се „људска безбедност односи на заштиту личне безбедности појединца и слободу од директних и индиректних претњи насиљем. Промовисање људског развоја и концепта добре управе, а када је то потребно и колективна употреба санкција и силе су од кључног значаја за управљање људском безбедношћу. Државе, међународне организације, невладине организације и друге групе у

грађанском друштву заједно су од виталног значаја за перспективу људске безбедности“ (Вајрај, 2000: 2).

Људска безбедност се, слично, објашњава кроз одсуство одређених опасности и постојање адекватних механизма сучељавања са тим опасностима. Односно, према речима професора Ивице Ђорђевића, људска безбедност се схвата као „непостојање опасности од глади, болести, криминала, репресије и изненадне штетне промене образаца свакодневног живота (на радном месту, код куће, у заједници или природном окружењу). Реализација концепта захтева одговарајућу инфраструктуру како би се одређени параноидни страхови и могућности манипулације свели на минимум“ (Ђорђевић, 2013: 77).

Људска безбедност као референтни објекат безбедности идентификује човека-грађанина као појединца и заједницу. Људска безбедност има два кључна аспекта: 1) сигурност од хроничних претњи као што су глад, болести и репресија и 2) заштићеност од изненадних и болних поремећаја који ремете свакодневни живот, без обзира да ли настају код куће, на послу или у заједници (UNDP, 1994:23).

1.2. Димензије концепта људске безбедности

Као и свака комплексна идеја и концепт безбедности појединца састоји се из одређених целина, односно димензија. Свака од тих димензија има одређени значај за стање безбедности и тежи да то стање и објасни. У Извештају о људском развоју Програма Уједињених нација из 1994. године, идентификовано је седам главних група компоненти (димензија) концепта људске безбедности.

То су: (UNDP, 1994: 22)

1. економска безбедност;
2. безбедност у погледу хране;
3. здравствена безбедност;
4. безбедност животне средине;
5. лична безбедност;
6. безбедност заједница; и

7. политичка безбедност.

1.2.1 Економска безбедност

Да бисмо разумели утицај економије на безбедност појединца, уз класичне статистичке чињенице о бруто друштвеном производу, морамо сагледати и савремене трендове, као и капацитет државе да те трендове испрати. Ово можемо лако уочити ако посматрамо индустријску производњу, ниво развијености савремених технологија и сличне показатеље. Поједини аутори би као битне факторе економске безбедности навели стопу и структуру запослености. Стопа запослености директно утиче на економску стабилност људи, што подразумева да ниска стопа запослености изазива нестабилност и подложност угрожавањима. Земље са високом стопом запослености имају знатно мањи степен криминалитета у односу на земље са ниском стопом запослености. Важност структуре запослености се можда и најбоље можемо уочити у транзиционим државама, које имају висок степен запослених у јавном сектору (Ђорђевић, 2013).

У оквиру економске безбедности, претње безбедности појединаца јесу: незапосленост, несигурност радног места, лоши услови на послу, неједнакости у погледу прихода, инфлација, слабо развијена мрежа социјалног осигурања и бескућништво (Бјелајац, 2017: 147).

1.2.2 Безбедност исхране

Безбедност исхране подразумева доступност и квалитет хране, али и процентуални однос потрошње средстава на храну у односу на целокупна расположива средства. Ако се за храну издваја много више средстава од укупно расположивих средстава, то може представљати проблем. Уз то, проблем представља и нередовност obroка представља проблем који не погађа само сиромашнији слој друштва. Овај проблем се огледа кроз културу исхране и недостатак информација о битности квалитетне и редовне исхране, нутритивних састојака хране и онога што је људском телу потребно за функционисање. Нередовна и неквалитетна исхрана изазива низ здравствених проблема (више о томе у даљем тексту), који даље могу произвести додатне трошкове лечења и третирања болестичиме се повезује и са безбедности здравља. Исхрана је директно повезана са животним

веком, природним прираштајем и многим другим чиниоцима који позитивно или негативно утичу на људску безбедност (Ђорђевић, 2013:114).

Безбедност у погледу хране остварује се решавањем проблема који се односе, дакле, на физички и економски приступ храни. Људи гладују не зато што хране нема, него зато јер не могу да је приуште (Бјелајац, 2017: 147).

1.2.3 Безбедност здравља

Здравствена безбедност се бави претњама по живот и здравље људи изазваних инфективним и паразитским болестима, ХИВ-ом и другим вирусима, болестима изазваним загађеним ваздухом и водом, као и неадекватним приступом здравственим службама (Бјелајац, 2017: 148).

Поред самог здравља, велики фокус се ставља на здравствени систем. Функционалан здравствени систем игра изразито битну улогу када је у питању безбедност здравља. Јавно здравство је нажалост у већини земаља недовољно развијено да би испратило потребе грађана, док је приватно лечење луксуз коме не могу сви приступити. У условима таквог функционисања здравственог система, незадовољство грађана који плаћају своја грађанска дуговања, а од државе не добијају оно на шта имају право, све више расте и представља озбиљан безбедносни изазов.

1.2.4 Еколошка безбедност

Према Ђорђевићу, да би се сагледало стање еколошке безбедности неопходно је анализирати стање ваздуха, воде, земљишта и биодиверзитета. Загађен ваздух често изазива респираторна обољења, захтевајући адекватан третман у мање или више функционалном здравственом систему, негативно утичући на дужину живота, фертилитет и слично (Ђорђевић, 2013). Значајну улогу у еколошкој безбедности играју законске регулативе које одређују услове и правила по питању заштите животне средине. Проблем са законским регулативама је тај што њихово постојање не подразумева нужно и њихово поштовање. Разлог за ово је недостатак адекватне контроле поштовања споразума, стандарда и обавеза.

1.2.5 Лична безбедност

Оно што у погледу концепта људске безбедности сматрамо личном безбедношћу односи се на сигурност од физичког насиља, односно одуство претње од физичког насиља. Ова претња је у извештају УНДП-а објашњена као: (UNDP, 1994: 30)

- претња од стране државе (физичко мучење);
- претња од стране других држава (рат);
- претња од стране других група људи (етничке тензије);
- претње од стране индивидуа или банди (криминал, улично насиље);
- претње против жена (силовање, породично насиље);
- претње против деце (насиље над децом);
- претња самом себи (самоубиство, употреба наркотика...).

У зависности од улоге особе у друштву, њеног узраста, социо-економског статуса, етничке припадности, религије, сексуалног опредељења или неке друге карактеристике поједине од претходно наведених претњи играју много значајнију улогу од других. Претња која је универзална је криминал и насиље. Криминал и насиље нису карактеристичне само за сиромашније земље, већ постоје свуда. Посебну пажњу добија насилни криминал (UNDP, 1994: 30). Нарастајући проблем, који добија све више, али ипак и даље недовољно на значају је насиље над женама и децом. Проблем у вези са овим конкретним типом насиља је недостатак системске реакције и решавања проблема.

1.2.6 Безбедност заједнице

Упркос многобројним неслагањима око безбедносне терминологије, аутори се не усуђују да тврде да се безбедност појединца може посматрати потпуно одвојено од безбедности заједнице (Ђорђевић, 2013: 123). Један од најбољих примера који доказује ову хипотезу јесте насиље у породици, где се последице огледају како кроз живот појединца, тако и на нивоу заједнице. Жртве насиља у породици имају ефекат на чланове породице, али и шире окружење. Поред насиља у породици на безбедност заједнице утичу квалитет становања, медији и комуникација као механизам масовне комуникације и манипулације друштвом.

Безбедност заједнице односи се и на безбедност мањинских група, које чине саставни део заједница, и које већ, као такве, имају специфичне безбедносне потребе и проблеме који захтевају развијање посебног приступа. Да би се на ове потребе и проблеме одговорило, неопходно је ангажовање разноврсних актера на свим нивоима политичког и друштвеног живота. Поред традиционалног начина решавања проблема и превазилажења препрека, на безбедност заједнице може утицати присуство и рад невладиних организација (више о томе у другој глави).

1.2.7 Политичка безбедност

Према речима професора Ивице Ђорђевића „под политичком безбедношћу подразумевају се фактори политичког уређења, институције система, демократске одговорности структура на власти и владавине закона,, (Ђорђевић, 2013: 143). Ово подразумева да, како би једно друштво било политички безбедно, оно мора имати развијене демократске институције које су транспарентне у свом раду, адекватну контролу и рад извршних органа, независност судства, *dejure* и *defacto* законодавну власт парламента и многе друге друштено и политички битне факторе. Све гране власти морају функционисати искључиво у интересу оних који су им кроз демократске изборе дали право да у њихово име доносе мање и више битне одлуке.

„Један од најважнијих аспеката људске безбедности је чињеница да људима треба да буде омогућено да живе у заједницама које обезбеђују њихова основна права. Политичка безбедност испољава се кроз законодавну, извршну и судску власт. Ако ове три власти функционишу складно и у функцији својих грађана, стабилност и мир државе биће загарантована. Изборни процес је такође важан за политичку безбедност. На изборима грађани се опредељују за своје представнике, чиме се омогућава ефикасност институција и реализација интереса грађана. Уколико се политичка функција не врши у складу са захтевима и циљевима грађана, и када се крше људска права врло лако долази до политичке нестабилности“ (UNDP, 1994: 32).

2. Невладине организације

Невладине организације (скраћ. НВО) су организације, групе и тела који се слободно оснивају и делују независно од државе, непрофитног су карактера и засноване на добровољности и добротворности чланства, као и других субјеката са којима сарађују. „Невладине организације јесу организације које, независно од државе или владе, формирају обични грађани. Ове организације припадају тзв. *цивилном друштву*, друштву које непосредно не контролише ни влада нити било који орган државе“ (ОГИ, 2004: 13).

Невладине организације су специфична форма организовања грађана. Термин „невладина организација“ се масовно користи у последње две деценије, а поред тог термина користи се и термин „удружење грађана“. Оно што је битно је да су слобода говора и слобода удруживања битни елементи у демократским друштвима који дозвољавају грађанима да се удружују и да искажу различите интересе.

Невладине организације се оснивају како би обављале активности које ће задовољити неку јавну потребу или потребу заједнице, или заједнички интерес чланова, али не приватне интересе као што је профит. Организација подразумева тим људи вођених истом визијом, мисијом и циљевима. Мисија невладине организације је оно што она чини да би испунила идентификовану потребу и, по правилу, је повезана са низом основних, дубоко укорењених вредности.

2.1. Настанак и појмовно одређење

У Кембрицовом речнику приложена је једноставна дефиниција невладиних организација: то су организације које теже да остваре друштвене или политичке циљеве, али нису контролисане од стране државе¹. Према нешто сложенијој дефиницији, невладине организације могу се објаснити као мање или више структурно сложене, локалне, регионалне или међународне организације, које путем лобирања и заговарања државних и међународних актера, развијања капацитета цивилног друштва и државних органа, мониторинга, извештавања, пружања различитих видова помоћи и организовања

¹ Дефиниција невладиних организација из Кембрицовог *online* речника. Доступно на: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/non-governmental-organization>, приступљено: 30.12.2018.

догађаја за подизање свести о што објективнијој друштвено-политичкој ситуацији теже да унапреде безбедност људи, животне средине и поштовање владавине закона.

Ако је фокус невладиних организација на развој и/или хуманитарну акцију на локалном, националном или међународном нивоу, Vakil би их дефинисао као: „самоуправне, приватне, непрофитне организације усмерене ка побољшању квалитета живота угроженим људима“ (Vakil, 1997: 2060). Оно што је заједничко свим дефиницајама невладиних организација је да су усмерене развоју и унапређењу друштва.

Невладине организације су препознате као кључни трећи сектор на пољу развоја, људских права, хуманитарних акција, животне средине и других области од јавног значаја. Оне су постојале у разним формама већ дуги временски период, али су значајнију улогу почеле да добијају током 1980-их и 1990-их година. Пост-хладноратовска заједница је почела са заговарањем потребе за добром владавином, где је грађанство било иницијатор промена. Цивилно друштво је био новонастали вид удружења грађана, а невладине организације су представљале веома битан део тога процеса. Појам невладине организације се често преплиће са појмовима „цивилно друштво“ и „непрофитне организације“. Различито коришћење овог појма се објашњава сложеносћу култура и историјског периода у којима су на појединим местима ове организације настајале, али оно не подразумева дескриптивне и дискурсне несугласице око његовог значења. Једна од карактеристика невладиних организације је што се оне прилагођавају контексту и историјским околностима. У том смислу, оне јесу „роб“ ситуационих и историјских догађања. Њихово постојање се своди на тренутне потребе друштва, које тежи развијеном и функционалном систему у којем безбедности човека не сме бити угрожена. Интересантно је сагледавање односа невладиних организација са државом на чијој територији спроводе своје активности.

Овај однос може бити такав да: (Vakil, 1997: 2067)

- невладине организације допуњују рад државе, пружајући услуге за које су боље опремљене и обучене него држава или радећи заједно са државом на разним друштвеним проблемима;
- невладине организације супротстављају се начину рада државе, било директним лобирањем на државном или међународном нивоу, или

индиректно пружајући подршку локалним и националним групама које су угрожене постојећим државним политикама;

- невладине организације врше реформу државе, представљањем интереса група са којима раде и радом са државом на унапређењу политика.

Невладине организације творевина су новијег времена и представљају одговор на савремене захтеве света, мада су темељи њиховог постојања још у древним временима. Иако је настанак невладиних организација ограничен на протеклих стотинак година, идеје и мисли на којима се оне темеље могу се пратити вековима уназад. Тако, идеје о организовању људи на начин који је другачији од онога како то држава чини, јављају се још у средњем и раном новом веку. У Европи су, на пример, још у 16. веку развијани покрети реформације који су имали за циљ подстицање промена у тадашњим условима живота. А и још пре тога, велика географска открића (Колумбово откриће Америке, 1492. године и путовање Васка да Гаме 1498. године) утицала су на промену свести народа што је довело до ширег утицаја на све сфере живота, а пре свега на политичке и верске токове (развој грађанског друштва и раног капитализма). „У то време, народ се организовао у протестантске секте, које су, поред осталог, на бази доброболне солидарности помагале својим члановима који би запали у финансијске потешкоће. Поменута добровољност је један од конститутивних елемената невладиних организација које се срећу касније“ (Гвозденовић, И., Миладиновић, И., 2015: 84). У наредним годинама и вековима, само су јачале жеље и потребе народа за организовањем, а у циљу смањења негативности промена које су се у тадашњим временима догађале.

У данашњем контексту, нарочито на међународном нивоу, невладине организације развијене су у последња два века. Појам „невладина организација“ почиње да се користи успостављањем Уједињених нација, 1945. године. Високи комесеријат Уједињених нација за избеглице (УНХЦР) поставио је следеће критеријуме за дефинисање невладиних организација: (ЦУБ, 2006: 7)

- да је непрофитна;
- да је некомерцијална;
- да је невладина;
- да је правно регистрована;

- да се слаже са универзалним хуманитарним вредностима и праксом.

Под невладином организацијом подразумевају се организације или групе појединаца које „помажу да друштво постане заједница одговорних појединаца оријентисаних према личном/породином напретку, али и напретку заједнице којој припадају“ (ЦУБ, 2006: 7).

Невладине организације јесу организације које настају и које делују мимо владе, односно независно од ње- то су дакле организације које не оснива и не контролише влада. Под дефиницију невладиних организација могу да се подведу „све организације које оснивају грађани на основу приватне иницијативе, без обзира да ли се ради о профитним или непрофитним организацијама. (...) НВО представљају један од облика интересних група и удружења грађана. Иако је удруживање грађана стара појава, невладине организације су ипак феномен који обележава данашње савремено друштво. НВО су она удружења грађана у које се они укључују да би остварили и задовољили неке своје приватне и општедруштвене интересе, мотиве и потребе“ (Пауновић, 2011: 254-255).

Невладине организације имају статус правног лица, односно оне су институционализоване. Такође, оне су одвојене од државе, непрофитног су, некомерцијалног и непартијског карактера и засноване на добровољном раду и улагању средстава (Пауновић, 2011: 255).

Организације у оквиру невладиног, непрофитног сектора оснивају се у циљу остварења јавне користи, односно оне служе благостању својих чланова односно доприносе општем благостању- оне „пружају услуге у корист неких друштвених група или врше притисак у јавности и воде кампању ради бољег решавања неког друштвеног проблема, представљају интересе грађана и усмеравају јавност према одређеним циљевима“ (Пауновић, 2011: 255).

Невладине организације могу се класификовати према различитим критеријумима: (Пауновић, 2011: 266)

1. подела невладиних организација на удружења и фондације:

Под удружењима се подразумевају оне врсте НВО у којима људи улажу свој рад и слободно време за неке корисне општедруштвене послове, док се под фондацијама сматрају оне НВО које у којима људи улажу своја финансијска или материјална средства за остваривање одређених интереса заснованих на добровољности, независности и непрофитности.

2. подела према територији деловања:

Према територији деловања, постоје: националне организације (основане и делују само у својој земљи); иностране организације (делују изван земље у којој су основане) и међународне организације (делују као међународна мрежа чланова из различитих земаља, мпр. Међународни комитет Црвеног крста, Лекари без граница итд).

3. подела према подручју делатности којима се баве:

Према овој подели, невладин сектор сведен је само на оне непрофитне организације које не припадају држави и које не производе за тржиште.

Невладине организације имају веома важну улогу у развоју демократског друштва, јер дају корисне информације и идеје кроз заговарање промена. Оне, такође, обезбеђују неопходне оперативне капацитете за развојне активности, а чиме се повећава кредибилитет, легитимност и транспарентност глобалног процеса управљања јер одлуке владе не могу успети уколико постоји отпор и неприхватање од стране цивилног сектора и грађана. „Невладине организације обезбеђују важан глас цивилног сектора, што има за резултат доношење бољих и легитимнијих одлука“ (ЦУБ, 2006: 9).

Невладине организације имају специфичну улогу у: (ЦУБ, 2006: 9)

- обезбеђењу обуке и едукације;
- развоју лидерства;
- заштини околине;
- промоцији одрживог развоја;
- обезбеђивању правне подршке;
- едукацији о људским правима;

- заштити права угрожених група;
- малим пројектима подршке пољопривреди и другим развојним програмима.

2.2. Присуство невладиних организација у Републици Србији

Према подацима Агенције за привредне регистре, у Србији постоји 31.779 удружења и 69 страних удружења². Највећу улогу у друштву имају оне невладине организације које се баве заштитом и промоцијом људских права. Људска права са разлогом имају посебну позицију на скали битности за једно друштво. Она су фундаментална, стичу се рођењем, неотуђива су, универзална и јасно дефинисана у Уставу Републике Србије. Заштита и промоција људских права је у интересу сваког појединца, што рад невладиних организација које се баве унапређењем и заштитом тих права чини виталним за једно демократско друштво које је засновано на владавини права. У већини случајева, невладине организације се специјализују у појединим областима, што значи да се фокусирају на одређену групу права. Веће организације у своје активности сврставају шири спектар делатности, бавећи се целим гранама права, док се мање организације опредељују за поједине активности.

Ради концизности рада, фокус ћемо ставити на политичка и грађанска права чији је однос подложности злоупотреби и потенцијала за негативне последице пропорционалан. Ово значи да је политичка и грађанска права непходно сачувати и поштовати како људска безбедност не би била угрожена, у ужем и ширем смислу. У складу са тим, у Србији постоје невладине и међународне организације које се баве:

- правима мањина и маргинализованих група у друштву

Примери тих организација су *Једнакост*, *Иницијатива за инклузију Великимали*, *КРИС мрежа*, *ОФЕР Бујановац*, *Комитет правника за људска права (ЈУКОМ)*, *Београдски центар за људска права*, *Лабрис*, *Да се зна*, *Парада поноса Београд*, и многе друге. Начин на који ове организације раде на заштити и унапређењу људских права зависи од организације и случаја, али им је циљ исти. Најугроженије у Србији

² Са сајта: <http://www.apr.gov.rs/>, приступљено: 30.01.2019.

представљају они који припадају маргинализованим групама у друштву, над којим се дискриминација и насиље дешавају најчешће, а државно-законодавна заштита је минимална. Проблеми са којима се ови људи свакодневно сусрећу захтевају системске промене, за шта се поједине организације залажу лобирајући државне представнике, радом на унапређењу закона кроз присуство у радним групама, дизањем свести о ситуацији у којој се те особе налазе и другим активности.

- социјалним правима

Невладине организације заузеле су значајно место у сфери пружања социјалних услуга. Данас је и највећи део запослених и ангажованих волонтера управо у овом делу невладиног сектора и то пре свега у области образовања и социјалне заштите. „Укључивање недржавних актера у сферу пружања услуга у социјалном сектору све је више присутно и у развијеним земљама и у земљама у транзицији. Међу недржавним актерима који пружају услуге социјалне заштите посебан значај имају невладине организације, које су у овој сфери присутније у односу на приватан сектор,“ (Матковић, Г., Странјаковић, М., Ковачевић, В., 2009: 7).

У Републици Србији, невладине организације које се баве пружањем услуга социјалне заштите јесу нпр. организације *Срби за србе*, *АДРА*, *А11* итд. Ове, и друге организације пружају различите услуге: услуге дечје заштите, омладинске заштите, породичне услуге, услуге за хендикепирана лица, услуге за старија лица, за самопомоћ, услуге за помоћ избеглицама итд.

- заштитом права на слободно изражавање и право медија

Најприсутнији у овој области заштите људских права су *Независно удружење новинара Србије (НУНС)*, *Удружење новинара Србије (УНС)*, *Независно друштво новинара Војводине (НДНВ)*, *Савет за штампу*, *Центар за истраживање, транспарентност и одговорност (ЦРТА)*, *Мрежа за истраживање криминала и корупције (КРИК)*, *Локал Прес*, *Јужне вести* и многе друге. Слобода медија и слобода изражавања су нужност за функционисање једне прогресивне државе, која поштује свој Устав, у којој институције раде професионално и у корист грађана, у којој се поштују сва права свих људи. Уколико не постоји медијска слобода, друштво је подложно

манипулацији и злоупотреби информацијама које директно утичу на свакодневни живот. Посебно је проблематично уколико су национални телевизијски канали инструментализовани од стране једне друштвене групе, јер упркос постојању и распострањеној употреби интернета телевизија и даље има примат у сфери масовног информисања. Земље у развоју су далеко подложније манипулацији путем телевизије. Ово се поготово односи на мања места, ван градских подручја, где је приступ интернету или кабловској телевизији ограничен, што значи да је и приступ тачним и објективним информацијама ограничен.

3. Законска регулатива невладиних организација

Оснивање, организовање и рад невладиних организација дефинисан је посебним правним актима, а у складу са националним (и међународним) законским прописима. У овом делу рада, указаћемо на то како је рад невладиних организација регулисан законом у Републици Србији, али и у другим земљама Западног Балкана.

3.1. Република Србија

У Србији највиши правни акт је Устав. Он регулише све законе и подзаконске акте. Положај невладиних организација у Републици Србији је регулисан тим највишим правним актом- Уставом Републике Србије³. Слобода удруживања (Устав Републике Србије, члан 55) гарантује слободу удруживања, у оквиру чега се обухватају и невладине организације.

Године 2009. донет је Закон о удружењима, који ближе одређује начин удруживања, те функционисање и циљеве удружења. Удружење се дефинише као „добровољна и неваљина недобитна организација заснована на слободи удруживања више физичких или правних лица, основана ради остваривања и унапређења одређеног заједничког или општег циља и интереса, који нису забрањени Уставом или законом“ (Закон о одружењима⁴, члан 2). Овим законом се регулишу питања настанка, слободе и

³Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 98/2006

⁴Закон о удружењима, „Службени гласник РС“, бр. 51/2009, 99/2011-др. закон и 44/2018-др. закон

циљеви, законитости рада, чланство и органи, активности, финансирање, престанак рада и казнене одредбе.

Одредбе наведеног Закона примењују се на све врсте удружења која испуњавају следеће услове: (ГИ, 2009: 11)

1. основана су приватно-правим актом (акт о оснивању, уговор);
2. циљ њиховог оснивања јесте остваривање или унапређење неког заједничког или општег циља и интереса који нису забрањени Уставом или законом, а не стицање добити;
3. чланство у удружењу је добровољно;
4. нису део структуре државне власти.

Законом је дефинисано и која су то удружења забрањена. Наиме, забрањено је оснивање тајних и паравојних удружења, а „одлуком Уставног суда може бити забрањен и рад удружења чији су циљеви усмерени на насилно рушење уставног поретка и нарушавање територијалне целокупности Републике Србије, кршење зајамчених људских или мањинских права или изазивање и подстицање неравноправности, мржње и нетрпељивости засноване на расној, националној, верској или другој припадности или опредељењу, као и полу, роду, физичким, психичким или другим карактеристикама и способностима“ (ГИ, 2009: 11).

Уз то, могу бити забрањена и удружења која се учлане у међународну организацију или удружење чији су циљеви забрањени наведеним Законом, односно ако се удружење учлани у тајну или паравојну међународну организацију или удружење. „Симболи визуелног идентитета и друге ознаке забрањених удружења не смеју се јавно употребљавати. Уставни суд може забранити из ових разлога и удружења која немају статус правног лица“ (ГИ, 2009: 11)

Закон дефинише и одређене услове за оснивање удружења, а који се односе посебно на минимални број оснивача, те обавезу уписа у Регистар удружења. У том смислу, следећи су услови за оснивање удружења: (ГИ, 2009: 11-12)

- удружење могу основати најмање 3 оснивача, с тим што најмање један од оснивача мора имати пребивалиште, односно седиште на територији Републике Србије;
- оснивачи могу бити само физичка лица, само правна лица или и физичка и правна лица;
- оснивачи могу бити пословно способна физичка лица (лица која могу самостално да закључују уговоре и предузимају друге радње у правном промету на свој рачун и у своје име);
- оснивачи могу бити и малолетна лица која су навршила 14 година живота, на основу писмене сагласности његовог законског заступника;
- свако правно лице у приватном праву (нпр. привредно друштво, установа, фонд, друго удружење, верска заједница, политичка странка итд.) може бити оснивач или члан удружења;
- државни органи који имају својство правног лица (министарства, општине итд) не могу бити оснивачи или чланови удружења.

Да би се једно удружење основало, потребно је да „оснивачи одрже оснивачку скупштину, на којој ће усвојити оснивачки акт и статут и изабрати лице овлашћено на заступање удружења. Удружење је у обавези да о току и садржају извршених радњи и донетих одлука сачини записник са оснивачке скупштине који ће, између осталог, доставити као прилог пријави за упис удружења у Регистар“ (ГИ, 2009: 12).

Поред овога, Закон о удружењима регулише питање страних удружења, која се у члану 59 дефинишу као „удружења са седиштем у другој држави, основана по прописима те државе ради остваривања неког заједничког или општег интереса или циља, а чије деловање није усмерено на стицање добити, као и међународно удружење или друга страна, односно међународна невладина организација која има чланове који су се на добровољној основи повезали ради остваривања неког заједничког или општег интереса или циља који није усмерен на стицање добити“.

3.2. Регион Западног Балкана

У региону западног Балкана постоји значајан број регистрованих невладиних организација. Тако, нпр. у Србији постоји око 30.000 регистрованих удружења грађана; у Црној Гори око 4.000 регистрованих невладиних организација; у Босни и Херцеговини око 6.500, у Македонији око 6.000⁵.

Наведене земље Западног Балкана су такође законски регулисале положај невладиних организација на њиховој територији. Тако, у Црној Гори је 1999. године донет Закон о невладиним организацијама⁶. Овај закон је сличан закону о удружењима Републике Србије, он невладине организације дефинише као „добровољне непрофитне организације са чланством, које оснивају домаћа и/или страна, физичка и/или правна лица, ради остваривања одређених заједничких или општих циљева и интереса”(члан 2).

Албанија је 2001. године усвојила Закон о невладиним организацијама. У Албанији је овим законом одређено успостављање, регистрација, функционисање, структура и активности невладиних организација. У Босни и Херцеговини је такође 2001. године усвојен Закон о удружењима и фондацијама⁷, који покрива готово исте области везане за невладине организације.

Компаративном анализом долази се до закључка да се законска регулатива по питању невладиних организација на простору Западног Балкана не разликује значајно. Ови закони покривају услове, права и слободе оснивања, регистрација, унутрашње организације, финансирања, активности и престанак рада. У региону се може уочити сличан период усвајања ових закона који, поред тога што потврђује заједничку историју коју овај регион дели, говори о тенденцији прилагођавања европским стандардима, с циљем развијања и добијања подршке у том процесу интеграције. Оно што често представља препреку државама Западног Балкана у процесу приближавања западним стандардима и политикама је управо недостатак имплементације закона који су често веома модерни и напредни.

⁵ Са сајта: <https://www.seebtm.com/nevladine-organizacije-u-regionu/>, приступљено: 30.01. 2019.

⁶ Закон о невладиним организацијама, „Сл. лист ЦГ“, бр. 39/2011 и 37/2017

⁷ Закон о удружењима и фондацијама, „Сл. гласник РС“, бр. 52/2001 и 42/2005)

4. Невладине организације као актер спровођења концепта људске безбедности

У спровођењу и промовисању концепта људске безбедности учествују државе, међународне организације, невладине организације и друге групе у грађанском друштву. Ови субјекти су од „виталног значаја за перспективу људске безбедности“ (Липовац, М., Глушац, Ј., 2012: 186).

Недржавни актери, од наоружаних група до приватних корпорација и невладиних организација, играју кључну улогу у подизању или смањењу људске безбедности. За подизање људске безбедности, често се захтевају бројне акције недржавних актера, а поготово невладиних организација. Невладине организације, тако, решавају потребе расељене популације, залажу се за јачу контролу трговине оружјем, помажу влади у очувању животне средине. У новом светском безбедносном контексту, недржавни субјекти су посебно погодни за стварање и осигурање људске сигурности (Bruderlein, 2000: 2).

У данашњем свету, где се економска нестабилност, страх за личну безбедност, страх од политичког и културног насиља или еколошке претње пре доживљавају као претње безбедности него војне претње, невладине организације имају веома важну улогу. Безбедност становништва не може искључиво бити обезбеђена војним средствима и одговором државе. Држава није једини субјект који може да одговори на различите безбедносне потребе разноврсних група унутар једне политичке заједнице- у овоме учествују и невладине и друге организације (Атанасовић, 2008: 2).

Невладине организације, као организације и удружења грађана, директно су заинтересоване за питања о томе које се вредности штите и на који начин. Оне су у бољем контакту и сарадњи са самим грађанима- имају више могућности да се распитају о страховима и приоритетима грађана, као и да предлажу решења која ће одговарати и рањивим групама (Атанасовић, 2008: 2).

Невладине организације и друге организације цивилног друштва могу знатно унапредити људску безбедност и то: (Атанасовић, 2008: 3)

- информисањем најшире јавности и покретањем дебате о најзначајнијим безбедносним питањима;
- организованим заступањем идеја и интереса грађана;
- информисањем државних институција у сектору безбедности о томе како активности које спроводе државни органи утичу на јавност и на друштво уопште;
- анализама, предлозима и јавним расправама могу унапредити постојећа и решења која су у припреми;
- заступањем интереса и потреба мањинских група када је реч о питањима безбедности (жена, етничких мањина, младих итд.).

Невладине организације често помажу грађанима да остваре нека своја права онда када држава, због недостатака у свом законодавству, то није у могућности. Исто тако, невладине организације често указују на одређен проблем у земљи и предлажу његово решавање (Стајић, Љ., Мијалковски, С., Станаревић, С., 2005: 182).

Невладине организације имају запажену улогу на домаћој и страниј политичкој сцени. Самим тим што су утицајне, њихови представници би то морали да искористе за добробит угрожених категорија становништва. Мотив чланова не сме бити материјално-финансијске природе. Патриотизам, добротинство и хуманост морају да красе чланове невладиних организација (Стајић, Љ., Мијалковски, С., Станаревић, С., 2005: 183).

Невладине организације могу имати веома значајну улогу у спровођењу концепта људске безбедности и то, пре свега, смањењем претњи, односно ризика који смањују утицај на безбедност појединца (односно концепт безбедности). Тако, на пример, у неким државама, а услед повећаних притисака од стране међународних финансијских институција, владе су приморане да смање улагања у основне социјалне услуге. То је резултирало недовољним инвестирањем у школе, програме обуке, болнице, здравство, клинике.

У земљама као што су Кенија и Гана, где је овај проблем наглашен, и где владе нису могле да дају приоритет аспектима безбедности појединца у односу на економске аспекте, невладине организације чине много више од пуког попуњавања празнина у

пружању основних државних услуга. Оне играју кључну улогу у смањењу опасности од многих несигурности. Штавише, док се владе фокусирају на доношење стратегија за целу државу, невладине организације могу да се фокусирају на појединце и заједнице, што је основни ниво концепта људске безбедности (Clark, 1991).

Невладине организације дају значајан допринос концепту људске безбедности кроз решавање претњи које други актери, не само да не умеју да реше, већ и не желе да се са њима ухвате у коштац. Један од примера је улога невладиних организација широм Африке које су учествовале у борби против ХИВ/АИДС-а. У многим земљама се о тој болести дуго ћутало, а и данас се често сматра неприкладном темом за јавне расправе и дебате. У Зимбабвеу, на пример, председник Мугабе је тек 1999. године признао епидемију АИДС-а, иако је до тада једна петина становништва Зимбабвеа била ХИВ позитивна. Невладине организације учествовале су у преношењу информација о начинима преноса ове болести, у кампањама за права оболелих од АИДС-а и сл.

У многим земљама невладине организације пружају једину заштиту људима чија је безбедност угрожена. Оне учествују у спровођењу различитих кампања са циљем, на пример, превенције сексуалног злостављања, родне неједнакости, физичког насиља, ширења болести итд.

Често претње људској безбедности не остају у границама националних држава, већ су транснационалне и међудржавне. Људску безбедност, тако, угрожавају грађански ратови, деградација животне средине, организовани криминал и тероризам. Ове претње захтевају посебан одговор и сарадњу међу државама. Уједно, и невладине организације укључене су у проналажење начина за елиминисање опасности по људску безбедност.

У ситуацијама када су претње по људску безбедност веће од могућности појединачних држава и националних невладиних организација да на њих одговоре, укључује се међународна заједница, односно међународне невладине организације.

„Индивидуална иницијатива и спонтаност у деловању су карактеристике по којима се међународне невладине организације суштински разликују од функционисања држава и њихових тела. (...) Имајући у виду нелукративност и добровољност у раду међународних невладиних организација, оне имају могућност да на најширој могућој основи мобилишу

своје чланство и да, захваљујући својој универзалности, стекну поверење људи у различитим етничким и културним подручјима. Од њихових циљева и предмета делатности, често и од величине, зависи и начин њиховог рада и утицаја на токове међународних односа“ (Гвозденовић, И., Миладиновић, И., 2015: 89-90).

Међународне невладине организације имају веома важну улогу у промовисању и спровођењу концепта људске безбедности. Тако, на пример, широко је познато хумано деловање Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца, организација које се баве добровољним радом и указивањем помоћи за развој. Такође, постоје и различите црквене организације које се често јављају као донатори и организатори прикупљања различитих врста помоћи и других милосрдних акција. Постоје и организације које окупљају различите групације (жене, етничке мањине и сл.), а које се боре за признавање и поштовање својих права на националној основи, али и на међународном плану. као и организације које се, на пример, оријентишу на исхрану деце и сл (Гвозденовић, И., Миладиновић, И., 2015: 91).

Невладине организације, било међународне или националне, дакле, без сумње, имају способност да дугорочно доприносе људској безбедности. Људска безбедност је фундаментално везана за краткорочне промене у ситуацијама које прете угрожавању људских живота и животних услова, а њихово постизање захтева дугорочну перспективу и институционално ангажовање. Већина иницијатива у оквиру концепта људске безбедности има тенденцију да реагује на непосредна питања безбедности појединца: како заштитити животе током грађанских сукоба, како нахранити гладне током суше, како спасити угрожене током природних катастрофа и сл. У том случају, краткорочне интервенције привремених коалиција међународних агенција и влада су кључне.

Ипак, једнако су важне и дугорочне превентивне мере које могу умањити претње људској безбедности. У том смислу, невладине организације имају кључну улогу у осигуравању тих дугорочних мера. Невладине организације спроводе своје активности и пре него што се криза догоди, а у циљу превенције криза, а уколико се криза испољи, оне настављају свој рад у циљу решавања дате кризе, али и након што се иста реши. На пример, различите организације помажући заједницама да изграде сигурне изворе питке воде, заправо омогућавају заштиту од болести које се преносе водом и које угрожавају

животе. Слично томе, прављењем приступачне технологије, као што су штедњаци са штедљивим горивом и соларни панели, невладине организације помажу у спречавању несигурности везаних за дефорестацију и дезертификацију. На тај начин, оне пружају заштиту људској безбедности на дугорочном нивоу.

Многе невладине организације, дакле, својим радом, доприносе развоју концепта људске безбедности- оне стварају средства, капацитете, али и промене у јавности, којима ће се обезбедити испуњење дугорочне безбедности милиона људи (Alkire, 2002: 6).

4.1. Улога НВО сектора на простору Западног Балкана

Имплементација концепта људске безбедности све се више спроводи, како у унутрашњој, тако и у спољној политици. На простору земаља Западног Балкана, модификовани безбедносни изазови, који су нарочито половином деведесетих година наметнули потребу новог приступа у новим историјским околностима, померили су фокус са некадашње државне (националне) безбедности на индивидуална људска бића.

Земље Западног Балкана, а нарочито Србију и Македонију, још увек карактерише лош безбедносни ниво у различитим аспектима. Према спроведеним истраживањима, закључено је да се у Србији грађани не осећају безбедно и то највише у оним сегментима живота који су из аспекта људске безбедности дефинисани као витално језгро- политичке и грађанске слободе, економска, социјална и културна права. У Србији, тако, постоје и даље претње које угрожавају људску безбедност и то: кршењем или неефикасном заштитом људских права, неадекватним третманом једне друштвене групе од стране друге или неједнаким условима које људи имају у различитим деловима државе. У том смислу, посебно су значајне области образовања, здравствене и социјалне заштите, јер оне кроз своје услуге обезбеђују заштиту и поштовање права и слобода врло осетљивих група, односно појединаца⁸.

⁸ Истраживање је спровео Центар за политику и евроатлантско партнерство. (2007). *Грађанин у сигурном и безбедном окружењу. Преглед стања људске безбедности, Србија: јануар-јун, 2007*. Доступно на: <http://www.atlanticpartnership.org.rs/htmstr/Ocentru.html>, приступљено: 30.01.2019.

У оваквом небезбедном окружењу налазе се и друге земље Западног Балкана, више или мање. Јачање концепта људске безбедности, као и учествовање свих субјеката у елеминисању најразличитијих претњи по људску безбедност, у овим земљама, требало би да буде приоритет. У том смислу, и невладине организације имају веома важну улогу, а како смо већ установили. Међутим, у земљама Западног Балкана поставља се питање о могућности невладиних организација да допринесу јачању концепта људске безбедности.

Наиме, иако у свим балканским земљама постоје бројне невладине организације, оне се не виде у довољној мери као активни и темељно утицајни актери у унутрашњим пословима. Невладине организације и ефикасност њиховог деловања и даље се суочавају са недостатком поверења међу балканском јавношћу, а чини се да је цивилно друштво често и политички подељењено. Невладине организације су, тако, готово увек зависне од страних средстава, јер немају довољно финансијских и људских ресурса. Као што је FrankHantke, директор фондације „FriedrichEbert“ у Тирани приметио у својим запажањима о цивилном друштву и учешћу јавности: „Ако се демократија увелико негује и развија само споља (кроз експерте, консултанте или чак политичким притиском из других земаља), она скоро да нема шанси за дугорочни опстанак. Нажалост, већ има и превише таквих примера. Демократије одозго према доле остају углавном танке фасаде, док демократије од дна ка врху осигуравају одрживији развој“ (АМІ, 2016: 5).

У свакој земљи Западног Балкана регистроване су бројне организације, које се понекад сматрају претераним у односу на број становника. Слично томе, у најбољем случају, у свакој земљи око половина ових организација је заправо активна и опстаје у свом раду. Невладине организације у овим земљама подељене су од малих, слабо опремљених и слабих организација које раде на локалном нивоу и које циљају своју специфичну заједницу, па до већих организација које раде на националном нивоу и које имају одређени степен утицаја на формулисање политике (АМІ, 2016: 7).

Невладине организације, као делови цивилног друштва, у овим земљама често су негативно представљене од стране државе. У Србији и Македонији, на пример, цивилно друштво изложено је оштрим критикама и нападима од стране владе- актери цивилног друштва све се више доживљавају као издајници који раде само за свој лични интерес и интерес страних актера (АМІ, 2016: 7).

Уз то, поверење јавности у рад невладиних организација и даље је ниско у овим земљама. Разлози за то леже у бројним факторима: немогућност невладиних организација да утичу на политику, недостатак дијалога између цивилног друштва и влада. Са друге стране, протеклих година, невладине организације оствариле су велики утицај у земљама као што су Македонија, Босна и Херцеговина, и у одређеној мери у Албанији, у мобилизацији јавности у мирним протестима против владе или захтевајући од владе одређену политику или акције у циљу решавања безбедносних проблема. На Косову и Црној Гори, јавност сматра да су невладине организације способније да утичу на јавност и на политику (АМІ, 2016: 7-8).

Без обзира на то, у целом региону, невладине организације и уопште актери цивилног друштва, успели су да имају само ограничени утицај на активизам када је у питању људска безбедност, и генерално, њихови поступци се виде само као ограничени утицај од стране грађана у овим земљама (АМІ, 2016: 8).

Ипак, на простору западног Балкана, постоје одређене невладине организације које већ дуго година доприносе ојачавању концепта људске безбедности. То су нарочито оне које имају за циљ заштиту права мањина, односно заштиту жена, деце, етничких и верских мањина, заштиту од насиља према њима. Уз то, посебно су значајне организације које имају за циљ промовисање одрживог развоја, као концепта који спада у саставни део области људске безбедности.

Тако, на пример, постоје бројне невладине организације које се још увек баве санирањем различитих последица ратова на простору бивше Југославије: почевши од потраге за несталима, преко заштите права жртава рата, интерно расељених лица и избеглица, па до пружања помоћи за њихово социоекономско укључивање у нову животну средину (Хацић, 2007: 39).

Невладине организације могу пружити вишеструки допринос у пољу безбедности. Један од најзначајнијих јесте успостављање повратне везе између грађана и сектора безбедности. Са једне стране, ове организације информишу грађане о свим безбедносним темама, а са друге стране, оне обавештавају државне структуре овог сектора о томе како грађани реагују на донете одлуке, колико су задовољни радом сектора и колики је њихов

субјективни осећај безбедности. То су све питања на која државни органи не могу добити одговоре непосредно од грађана.

Невладине организације имају водеће место у борби за људска и мањинска права и слободе. Политичким овлашћењима често се крше и најосновнија људска права, па у том случају, невладине организације настају као потреба грађана за заштитом својих права. На јавним расправама најчешће се заступају интереси мањинских група, жена, младих и других угрожених слојева. Примери из прошлости показују да су се организације бавиле заштитом права и слобода грађана пред судовима и указивале на слабости у раду правосудних органа. Такође су нагласиле и неповољан положај притворених лица и затвореника због опхођења затворског особља (Атанасовић, З., 2009: 363).

Невладине организације могу бити и директно укључене у креирање и спровођење политике безбедности- оне могу да подносе предлоге закона или стратегија, да јавно заступају одређене измене у нормативном оквиру, да усвајају нове процедуре или да препознају нове проблеме у области безбедности. Постоји више примера учествовања организација у изради законских решења и других докумената. Један од примера је и Модел закона о приватној делатности обезбеђења лица и имовине и детективској делатности, донет у Србији, који је донет како би се испунили правни пропусти о приватној делатности физичко-техничког обезбеђења.

Делатност невладиних организација у Србији, а када је у питању безбедност, може се приказати бројним примерима. На пример, Центар за политику и евроатлантско партнерство је 2007. године израдио „Преглед стања људске безбедности у Србији“; организација „Транспарентност Србија“ врши праћење примене Националне стратегије за борбу против корупције у раду Парламента Републике Србије; Центар за цивилно-војне односе спровео је истраживање под називом „Мапирање надгледања сектора безбедности“ током 2007-2008. године ради развијања метода и инструмената за мерење и надгледање нивоа и динамике реформа сектора безбедности; Европски покрет у Србији и Косовски институт за истраживање и развој политике (КИПРЕД) су 2005. године спровели истраживање које се бави слободним кретањем роба и људи на Косову и у Србији; Виктимолошко друштво Србије издаје академски часопис „Темида“ у коме се говори о виктимизацији (страдању), људским правим и роду итд (Атанасовић, З., 2009: 366; 369).

Постоје још многобројни добри примери учествовања невладиних организација у ојачавању концепта људске безбедности. На простору Западног Балкана оваквих организација има много, али се ипак и даље поставља питање њихове стварне могућности да реше комплексне безбедносне проблеме- стање људске безбедности у овим државама је лоше, те је потребно ангажовање свих расположивих субјеката.

С обзиром да су савремени безбедносни изазови, ризици и претње такви да угрожавају безбедност свих грађана, држава више није способна да сама одговори на њих. Зато, невладине организације и друге организације цивилног друштва, морају да учествују у развоју и очувању људске безбедности. Једна од главних карактеристика рада невладиних организација од њиховог настанка, па до данас, јесте да се својим активизмом јавно залажу за реформе и да подстичу промене.

ЗАКЉУЧАК

Како се природа савремених безбедносних изазова, ризика и претњи променила, те како се увидело да је безбедност грађана данас посебно важна, установљено је да држава више није у могућности да сама решава ове проблеме. Отуда се интерес за безбедност проширио са државних на недржавне субјекте. Невладине организације један су од важних елемената система безбедности јер оне својим активизмом, у сарадњи са другим организацијама, али и државом, подстичу промене и дају допринос развоју и очувању безбедности, пре свега грађана, а не само државе. Због тога су оне веома важан сегмент у концепту остваривања и очувања људске безбедности.

Људска безбедност и заштита појединаца данас је стратешки проблем за све- како би се људи осећали безбедно, без обзира на разлике у приступима људској безбедности, имплементација концепта људске безбедности све се више спроводи, јер само тако људи могу уживати своја права, сачувати достојанство, интегритет и имати потенцијале да остваре просперитет. Фокус људске безбедности је људско биће, односно безбедан живот и развој сваког човека.

Питање људске безбедности, дакле, све више постаје приоритет широм света. У побољшању сигурности за људе и даље највећу улогу имају државе и владе, али, ипак, у многим земљама и контекстима, оне нису у стању да се позабаве свим несигурностима које владају. У таквим ситуацијама, невладине организације могу бити од кључне важности јер оне путем притиска јавности могу утицати на власти и тимеучествовати у решавању проблема безбедности грађана.

Наравно, неће моћи све невладине организације да дају значајан допринос концепту људске безбедности, нити ће све бити заинтересоване за ангажовање у питањима људске безбедности. Али, оне које су укључене у питање људске безбедности могу итекако да допринесу. Тако, невладине организације могу искористити постојећу величину, досег, флексибилност и искуство са локалном заједницом да направе јединствен допринос креирању људске безбедности. Оне могу дотакнути питања која би ретко који други субјекат желео да решава. Невладине организације могу се суочити и са претњама по људску безбедност које произилазе из неефикасних политичких аранжмана, односно

саме владе и државе. Људи често имају врло мало прилика да утичу на процесе виших делова власти, а који се тичу њихове сопствене безбедности. У том погледу, рад невладиних организација може помоћи у оснаживању људи да утичу на дугорочна испуњења својих права и слобода. И на крају, невладине организације у стању су и да се организују око питања која превазилазе националне границе и која захтевају више од краткотрајних привремених интервенција како би била у потпуности решена.

Дакле, можемо закључити да невладине организације имају изузетан утицај на формирање безбедносне заједнице, како у држави, тако и у региону и на глобалном плану. Њихове активности можемо повезати са подизањем нивоа безбедносне културе заједнице, односно са изградњом, очувањем и спровођењем концепата безбедности усмерених на очување интереса грађана.

ЛИТЕРАТУРА

Alkire, S. (2002). *Conceptual Framework for Human Security. Discussion Paper for the Commission on Human Security*. Commission on Human Security.

AMI (2016). *Media and Civil Society in the Western Balkans*. Albanian Media Institute.

Атанасовић, З. (2009). Организације цивилног друштва. У *Годишњак реформе сектора безбедности у Србији* (стр. 361-390). Београд: Центар за цивилно-војне односе.

Атанасовић, З. (2008). *Организације цивилног друштва и сектор безбедности: појмовник*. Београд: Центар за цивилно-војне односе.

Важрај, К. (2000). *The Idea of a Human Security Audit*. Indiana: Kroc Institute for International Peace Studies.

Bruderlein, C. (2000). *The Role of Non-State Actors in Building Human Security*. Geneva: Centre for humanitarian dialogue.

Бјелајац, Ж. (2017). Људска безбедност сагледана кроз призму људских права и савремених претњи. *Култура полиса, год. XIV, бр. 33*, 139-154.

Бјелош, М., Брозовић, З., Ђорђевић, С. (2011). *Приручник за рад локалних савета безбедности*. Београд: Фонд за отворено друштво.

Vakil, A. (1997). Confronting the Classification Problem: Toward a Taxonomy of NGO. *World Development Journal*, 25(12), 2057-2070.

Гвозденовић, И., Миладиновић, И. (2015). Међународне невладине организације- феномен савременог доба. *Војно дело, 4/2015*, 75-96.

ГИ (2009). *Водич за примену Закона о удружењима*. Београд: Грађанске иницијативе.

Драгишић, З., Драгаш, И., Хацић, Д. (2013). Људска права и људска безбедност. *Теме, 37(4)*, 1655-1667.

Ђорђевић, Љ. И. (2013). *Људска безбедност – глобални контекст и примена у Србији*. Београд: Институт за упоредно право и Досије студио.

Ејдус, Ф. (2012). *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*. Београд: Службени гласник.

Липовац, М., Глушац, Ј. (2012). Перспективе концепта људске безбедности. *Војно дело, пролеће/2012*, 183-197.

Матковић, Г., Странјаковић, М., Ковачевић, В. (2009). *Улога невладиних организација у пружању услуга социјалне заштите*. Београд.

ОГИ (2004). *(Скоро) све што би требало да знате од НВО, друго допуњено издање*. Ниш : Одбор за грађанску иницијативу.

Пауновић, Ж. (2011). Непрофитне организације- прилог појмовном разјашњењу. У *ФПН- Годишњак, бр. 6. Први део: Политичка теорија, политичка социологија, политички систем* (стр. 251-262). Београд: Факултет политичких наука.

Славески, С. (2007). Да ли је потребно основати мрежу невладиних организација на Западном Балкану: поглед из Македоније. *Безбедност западног Балкана. Часопис Београдске школе за студије безбедности, бр. 6*, 45-49.

Стајић, Љ., Мијалковски, С., Станаревић, С. (2005). *Безбедносна култура. Друго издање*. Београд: "Драганић".

UNDP (1994). *Human Development Report*. New York-Oxford: Oxford University Press.

Хацић, М. (2007). Улога невладиних организација у регионалној безбедносној сарадњи. *Безбедност Западног Балкана. Часопис Београдске школе за студије безбедности, бр. 6*, 38-44.

ЦУБ (2006). *Како функционишу невладине организације. Практични водич*. БиХ: Центар за унапређење Брчког.

CHS (2003). *Human Security Now*. New York: Commission on Human Security.

Clark, J. (1991). *Democratizing Development: The Role of Voluntary Organizations*. London: Earthscan Publications Ltd.

Центар за политику и евроатлантско партнерство (2007). *Грађанин у сигурном и безбедном окружењу. Преглед стања људске безбедности, Србија: јануар-јун, 2007.* Доступно на: <http://www.atlanticpartnership.org.rs/htmstr/Ocentru.html>, приступљено: 30.01.2019.

Правни прописи:

Устав Републике Србије. „Службени гласник РС“, бр. 98/2006.

Закон о удружењима. „Службени гласник РС“, бр. 51/2009, 99/2011-др. закон и 44/2018-др. закон.

Закон о невладиним организацијама, „Сл. лист ЦГ“, бр. 39/2011 и 37/2017.

Закон о удружењима и фондацијама, „Сл. гласник РС“, бр. 52/2001 и 42/2005.

Интернет извори:

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/non-governmental-organization>,

приступљено: 30.12.2018.

<http://www.apr.gov.rs/>, приступљено: 30.01.2019.

<https://www.seebtm.com/nevladine-organizacije-u-regionu/>, приступљено: 30.01. 2019.